

ПОНЯТИЕТО ЗА МОРСКА СИГУРНОСТ И БЕЗОПАСНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

гл. ас. д-р Ваня Христова Стаматова
Бургаски свободен университет

THE CONCEPT OF MARITIME SECURITY AND SAFETY IN THE EUROPEAN UNION

Vanya Hristova Stamatova, PhD
Burgas Free University

Abstract: *This report looks at the concepts of maritime safety and security in the European Union as key to the national security of the Member States and addresses the need for their clarification as an important element of the economic and political development of the maritime community.*

Keywords: *maritime safety, maritime security.*

С развитието на европейската интеграция във всички области и създаването на нови политики все по-голямо значение придобива обезпечаването на транспортната сигурност на ЕС, от която зависи националната сигурност на държавите-членки. Интересите на Европа в областта на морското дело са неразривно свързани с благосъстоянието, просперитета и сигурността на нейните граждани и общности. Около 90 % от външната търговия на ЕС и 40 % от неговата вътрешна търговия се осъществяват чрез превоз по море. ЕС е третият по големина вносител и петият по големина производител на рибни продукти и аквакултури в света. Над 400 милиона пътници годишно минават през пристанищата на ЕС. За да развие свободната търговия, транспорта, туризма, екологичното разнообразие и икономиката, Европейският съюз се нуждае от отворени и безопасни морета и океани. Ако той не успее да осигури защита срещу огромния брой морски заплахи и рискове, моретата и океаните могат да се превърнат в сцена на международни конфликти, терористични атаки или действия на организираната престъпност.

Общата дължина на брега на 20 държави-членки (без достъп до морето са само Австрия, Унгария, Люксембург, Словакия и Чехия, но и те имат свои собствени специфични морски интереси) е 68 000 км, което е около седем пъти по дължината на бреговата линия на САЩ и четири пъти на Русия. Около половината от населението на ЕС живее в крайбрежната ивица, широка 50 км и развитието на морските дейности е изключително важно за развитието на Съюза. По море годишно се превозват над един милиард тона се превозват товари и около 300 милиона пътници, а рибарството в ЕС произвежда годишно 7,6 милиона тона рибни продукти. В корабостроенето, пристанищните работи, риболова и другите морски дейности са заети около 2.5 млн. души. Брутният вътрешен продукт на държавите-членки, разположени в морските региони на Европа съставлява около 50 % от брутния вътрешен продукт на ЕС.

Не трябва да се забравя и геостратегическото измерение на свободата и сигурността на морските комуникации. Свободата на корабоплаване, от една страна, е за

свободното развитие на стопанската дейност, от друга страна, тя означава икономически и социален просперитет за цялото човечество¹. Всички зони около или в близост до морето, океана или други плавателни пътища, в това число всички морски дейности, са свързани с инфраструктурата на хора, товари и плавателни съдове и други превозни средства в морската област. Много от съвременните заплахи в морската област – тероризъм, разпространение на оръжия за масово унищожение, трафик на наркотици и трафик на оръжия, пиратството – имат транснационален или световен характер и поради това изискват координиран подход.

Създаването и поддържането на морската сигурност съдейства за свободния и неограничен достъп до морските територии и предпазва морето от незаконни действия и използването му от терористи, пирати, както и за други престъпни дейности.

Морската сигурност включва дейността на много държави, международни организации, правоохранителни органи, транспортни организации, охранителни компании, въоръжените сили, енергийната инфраструктура на морската индустрия и космическите системи за наблюдение.

Морската сигурност представлява защита срещу преките заплахи за териториалната цялост на дадена държава, като например въоръжена атака срещу военен кораб, както и морски престъпления, като пиратство, въоръжени грабежи срещу кораби и терористични актове². Въпреки това умишленото и незаконно увреждане на морската среда, включително незаконното изхвърляне на замърсяващи вещества от кораби, изчерпването на природните ресурси в резултат на незаконния, недеklarиран и нерегулиран риболов може също да застраши интересите на крайбрежните държави. До момента са предприети различни подходи за гарантиране на безопасността в морето, основани на интересите на държавите, които могат да бъдат заплашени, пряко или непряко, в резултат на дейности в океаните и моретата. Очевидно е, че понятието „морска сигурност“ се съсредоточава върху засилване на устойчивото социално-икономическо развитие, което отразява свободата на публичните и частните организации да извършват законни дейности като упражняване на суверенно и юрисдикционно право, добив на ресурси, търговия, транспорт и туризъм, освобождаване от заплахи или загуби от незаконни действия или агресия. Морската сигурност се занимава предимно с гарантирането на безопасността на човешкия живот в морето, безопасността на корабоплаването и опазването на морската среда. В този смисъл тя се съсредоточава върху безопасността на корабите и техните екипажи в морето.

Морската сигурност на ЕС се разглежда като съставна част от структурата на националните интереси на държавите-членки. Правното регулиране на морската сигурност на ЕС е тясно свързано с приемането на нормативни актове, както на национално ниво, така и на ниво европейски институции.

Морското пространство и морският режим, които са по-малко уязвими от престъпна дейност и други заплахи, се считат за безопасни. Усилията за подобряване на морската безопасност следователно имат каскаден ефект върху регулирането на други дейности в морския регион. Всичко това се изпълнява съвместно на всички високи нива на тяхната ефективност.

¹ Giddens A. *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press, 2001

² Герчев, Никифор. Морската безопасност – ключов елемент на интегрираната морска политика в българската изключителна икономическа зона / Никифор Герчев. // *ЕНЕРГИЙНА ЕКОЛОГИЧНА СИГУРНОСТ в ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН*, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, 2013, N 23

Операциите за морска сигурност (PMS) се определят като мерки, провеждани от съответните граждански или военни органи и многонационални институции за противодействие на заплахата и за смекчаване на рисковете, заплашващи дейността в морската област, като тези мерки са необходими за спазване на закона, защита на гражданите и гарантиране на националните и международни интереси. Действията на КПС са модерни военноморски сили, предназначени да „борят морския тероризъм и други незаконни дейности като кражба, пиратство и робство, известни като трафик на хора“.

Независимо от това е невъзможно прилагането на горепосочените мерки да бъде считано за достатъчно, стига да продължат незаконните действия в морето: корабите изчезват в резултат на пиратството и въоръжените грабежи.

Държавите в световен мащаб разработват стратегии за национална сигурност в областта на транспорта, като се съсредоточават върху международноправните норми, в които особено внимание се отделя на въпросите, свързани с морската сигурност и спасяването на хора и товари по време на корабокрушения. Съответно можем да говорим за включването на морската сигурност в съществуващия международен ред.

В широк смисъл можем да кажем, че международният морски политически ред означава политическият ред, който се оформя между всички държави по света, свързани с морската дейност, чиято съвкупност обикновено се нарича *международна морска общност*. Взаимоотношенията между членовете на международната морска общност и следователно международния ред на дейностите в морето се определят от взаимодействието на разнородни фактори, като най-важната роля е съотношението на общите политически, икономически и социални ресурси, свързани с организирането и осъществяването на морски и пристанищни дейности, правителствени структури.

В тесен смисъл, на ниво Европейски съюз, морския политически ред се състои от взаимодействието на държавите-членки във връзка с изпълнението на морските дейности и създаване на единна правна рамка чрез приемането на актове от институциите и органите на ЕС³.

В рамките на международните морски дейности международните и европейски институции, както и заинтересованите държави действат като инструменти за политическо регулиране за осигуряване на морска сигурност и са в състояние да упражняват регулиращо и контролиращо влияние върху поведението на отделните държави на флага, корабособственици и корабните компании в интерес на международната морска сигурност.

Морската сигурност се разглежда като основен елемент на съществуващия политически ред, както в световен мащаб, така и на ниво ЕС, във връзка с политическата организация на страните, принадлежащи към международната морска общност.

Понятията „морска сигурност“ и „национална сигурност“ са исторически близки. Както е известно, терминът „национална сигурност“ е използван за първи път в началото на 20-ти век в послание на Президента на САЩ към Конгреса, в което той оправдава изземването на зоната на Панамския канал с интереси, свързани с националната сигурност. В зависимост от това какво съдържание е вградено в понятията „национална сигурност“, „държавна сигурност“, „обществена сигурност“ и други, много практически въпроси могат да бъдат решени по различни начини.

³ **Медникаров**, Боян. Подходи за гарантиране на морската сигурност на Република България в контекста на Синята книга на ЕС за интегрирана морска политика / Боян Медникаров. // *МОРСКО ТЪРСЕНЕ и СПАСЯВАНЕ: Научен алманах ВСУ*, Кн. 13, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, 2010

Морската сигурност е въпрос от основно значение за икономическия растеж в целия свят, на местно, регионално и международно равнище. Системата за търговия, базирана на морския транспорт, се развива предимно в страни с морски граници и осигурява достъп и разпространение на енергийни ресурси, суровини и всички видове продукти по целия свят. Днес почти 80% от стоките се превозват от кораби в международен мащаб, както и чрез създаване на вериги за доставка, които осигуряват безопасното движение на стоки на международните пазари.

Морските интереси на европейските държави са фундаментално свързани с благосъстоянието, просперитета и сигурността на техните граждани и общности. Около 90% от външната търговия и 40% от вътрешната търговия на ЕС се транспортират по море.

Повече от 400 милиона пътници минават през пристанищата на ЕС всяка година, главно в средиземноморския регион. Отворените и безопасни морета и океани осигуряват свободна търговия, транспорт, туризъм, екологично разнообразие и икономическо развитие. Липсата на защита срещу широк кръг морски заплахи и рискове обаче може да доведе до международни конфликти, тероризъм или организирана престъпност в моретата и океаните.

Континентът Европа е заобиколен от няколко морета, има уникална морска география, с много полуострови и острови. Повече от 200 милиона европейски граждани живеят в близост до бреговата линия, простиращи се от Североизточния Атлантически океан, Балтийско крайбрежие, Средиземно море и Черно море. Тези европейски крайбрежни държави са отговорни за контрола на бреговата линия на два океана и четири морета с дължина от 90 000 км, както и на националните охранителни съоръжения във всички останали океани. Заедно те имат над 1200 търговски пристанища; повече от 8100 кораби, плаващи под флага; 4 300 регистрирани корабни компании; Има 764 големи пристанища и повече от 3800 пристанищни съоръжения.

В допълнение, през 2018 г. трите основни европейски пристанища (Ротердам, Антверпен и Хамбург) съставляват 8% от общия световен трафик, като тези пристанища регулират повече от 50% от цялата търговия по вода с чуждестранни контейнери в ЕС. Основните европейски морски пристанища през 2018 г. представляват 17,2% от световния износ и 18% от вноса (ENISA, 2019 г.). Ето защо икономиката на ЕС зависи от морското движение на стоки и пътници. Икономическата мощ на ЕС е тясно свързана с морето. Този факт е от решаващо значение за океанската навигация, търговската дейност и технологичните иновации. Морската сигурност е един от най-важните показатели за мира и сигурността на хората като цяло. Това има многостранни последици за глобалната сигурност и от своя страна има важни последици за ключови въпроси като храна, енергия и икономическа сигурност.

С крайбрежие от 90 000 км ЕС има важни морски интереси: безопасност на глобалните морски пътища, безопасност на морския транспорт, рибарство, енергийни ресурси и др. Защитата на морските пътища и комуникационните линии в света е важен аспект на сигурността на ЕС. Разработването на активен подход към различните предизвикателства и заплахи за сигурността на мореплаването (тероризъм, транснационална престъпност, пиратство, екологични щети, изчерпване на морските ресурси и т.н.) е необходимо за ЕС.

В сравнение с въздуха и земята, морският регион има относително малко барие-ри и предоставя широк път към спектър от заплахи. По отношение на морската сигурност съществуват специфични заплахи⁵, като например пиратството и въоръже-

⁵ Report of the Secretary General, Oceans and the law of the Seas, 2008.

ните грабежи срещу кораби, тероризма в корабоплаването, трафика на оръжия и оръжията за масово унищожение, незаконен трафик на наркотични и психотропни вещества, контрабанда и трафик на хора по море.

В допълнение, морската сигурност включва различни области като: международния и национален мир и сигурност; суверенитет, териториална цялост и политическа независимост; сигурността на морските линии на комуникация; защита на безопасността от престъпления в морето; морско пиратство.

Морското пиратство представлява сериозна заплаха и за регионалната стабилност. В днешно време пиратството и въоръжените грабежи в морето продължават да съществуват на запад и изток от Африканския бряг, както и в Югоизточна Азия. Този въпрос привлече вниманието поради човешки и икономически щети. Пиратството се появи отново във водите на Африканския рог, в Западна Африка, в крайбрежните води на Индия, Южен Китай и Карибско море като глобална заплаха за сигурността. Пиратите са склонни да работят в региони с големи крайбрежни райони, високо ниво на търговска дейност, малък брой национални военноморски сили и слаби механизми за сътрудничество в областта на регионалната сигурност. Съгласно чл. 101 от Конвенцията на ООН от 1982 г. по морско право, пиратството се определя като „*всяко незаконно насилие или задържане, насочено срещу друг плавателен съд или въздухоплавателно средство или срещу лица или имущество на борда на такъв плавателен съд или въздухоплавателно средство, както и кораба, самолета, лица или имущество на място извън юрисдикцията на която и да е държава.*“

Международните органи, които се занимават с пиратството са: Международното морско бюро (ИМВ), специализирано звено за търговски престъпни дейности (DCO), Международна търговска камара за борба с престъпността (МНС), базирана в Лондон. По-специално, задълженията на ИМВ включват както борбата срещу престъпността, свързана с морската търговия и транспорта, по-специално пиратството и комерсиализирането на измами, така и защитата на екипажите на корабите.

Бюрото, одобрено от Международната морска организация (ИМО), е основано през 1981 г. от ИМБ, определя пиратството като: „*действие за кацане или опит за качване на борда на кораб с явно намерение да извърши кражба или друго престъпление и с ясно намерение или способност да използва сила за да се улесни изпълнението на този акт.*“

ИМВ има статут на наблюдател в Интерпол и Световната митническа организация (СТО) – независим междуправителствен орган, чиято мисия е да подобри ефикасността и ефективността на митническите администрации. Тя създава Център за аналитично пиратство (ИМВ ADC) през 1992 г., който се намира в Куала Лумпур, този център регулира денонощния надзор по световните корабоплавателни маршрути, води регистър на пиратски атаки срещу местните правоохранителни органи и предоставя информация за пиратските горещи точки на корабоплаването. ИМВ ADC е единственият независим офис в света, който получава съобщения за пиратски нападения в 24-часов режим в целия свят.

Морският тероризъм е друга сериозна заплаха за сигурността в морската област. Какво означава „морски тероризъм“? В общи линии, това означава тероризъм в морето, или с други думи, терористични атаки срещу дейности в морската област. Според Азиатско-тихоокеанския съвет за сътрудничество в областта на сигурността (SSBAT) „морският тероризъм“ *се използва или срещу кораби или неподвижни платформи в морето или в пристанище или срещу някой от неговите пътници или персонал, срещу крайбрежни съоръжения или населени места, брой туристически курорти, пристанищни зони и пристанищни градове*“.

Морският тероризъм включва атаки или заплахи за нападение на кораби (кораби, круизни кораби, танкери и други превозвачи, влекачи и шлепове), атаки срещу пристанища, фиксирани наземни цели близо до пристанища: петролни рафинерии, складове за съхранение на петрол, тръбопроводи и подводни кабели и отвличане на търговски или пътнически кораби в открито море. Терористите могат да разработят ефективни платформени атаки, използвайки различни възможности на платформата. Възможно е също така да се използват мините, тъй като те са евтини, лесно достъпни, лесни за поставяне, но трудни за устояване и изискват минимално обучение. Терористите също могат да се възползват от законните товари на кораби, като химикали, нефт и втечнени природни продукти. Корабите могат да бъдат използвани за транспортиране на мощни конвенционални експлозиви или оръжия за масово унищожение, за взривяване в пристанище или близо до офшорно съоръжение.

Незаконната търговия с биологични, химически и ядрени оръжия, извършена по морски пътища също е една от основните заплахи за сигурността в морето. Съветът за сигурност на ООН признава, че разпространението на леко стрелково и малокалибрено оръжие се противопоставя на мирното уреждане на междудържавни спорове и спомага за въоръжените конфликти и тяхното разширяване⁶. Общото събрание също така признава, че липсата на общи международни стандарти за внос, износ и трансфер на конвенционални оръжия е фактор, допринасящ за конфликтите, принудителното движение на хора, престъпността и тероризма, като по този начин представлява заплаха за мира, сигурността, стабилността и устойчивото развитие.

Незаконната търговия с наркотични вещества и психотропни вещества и доставката им по море представлява сериозна заплаха за морската сигурност. Приблизително 70% от общото количество иззети наркотици се конфискува по време или след транспортирането по море. Контрабандата и трафика на хора по море увеличават броя на хората, които влизат незаконно в държавите, като тези хора са контрабандни мигранти и жертви на трафик. Сред причините за нелегалната миграция трябва да бъдат споменати нарушенията на правата на човека, икономическите лишения, природните бедствия и изчерпването на природните ресурси.

В заключение можем да кажем, че морската сигурност и безопасност са понятия тясно свързани с националната сигурност на държавите-членки. Само чрез единен европейски подход и приемането на актове могат да бъдат постигнати ефективни резултати при осигуряването на сигурността и безопасността при охраната на морските дейности в ЕС.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Медникаров**, Боян. Подходи за гарантиране на морската сигурност на Република България в контекста на Синята книга на ЕС за интегрирана морска политика / Боян Медникаров. // *МОРСКО ТЪРСЕНЕ и СПАСЯВАНЕ: Научен алманах ВСУ*, Кн. 13, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, 2010.
2. **Герчев**, Никифор. Морската безопасност – ключов елемент на интегрираната морска политика в българската изключителна икономическа зона / Никифор Герчев. // *ЕНЕРГИЙНА ЕКОЛОГИЧНА СИГУРНОСТ в ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН*, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, 2013, N 23.
3. **Giddens** A. *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press, 2015.
4. Съвет за сигурност, ООН, Общото събрание, 2015 г.
5. Report of the Secretary General, *Oceans and the law of the Seas*, 2008.

⁶ Съвет за сигурност, ООН, Общото събрание, 2005 г.